

Wprowadzenie

Refleksja nad codziennością wzbudzała w Polsce w ostatnich dekadach niemałe zainteresowanie zarówno badaczy, jak i studentów. Jedni traktowali ją jako świeże spojrzenie, odmienne od dominujących do tej pory sposobów analizy rzeczywistości. Inni podkreślali trudności definicyjne i związane z tym niejasny status tego nurtu badań. Jeszcze inni zwracali uwagę, że jest to w gruncie rzeczy „nowe wino w starych bukłakach” i przywoływali długą tradycję rozważań nad codziennością prowadzonych w Polsce.

Temat badań życia codziennego postanowili podjąć również pracownicy i doktoranci związani z Instytutem Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w którym to gronie znalazły się również autorki prezentowanej publikacji. Członkowie kierowanego przez profesora Marka Krajewskiego zespołu „Archiwum Badań nad Życiem Codziennym”¹ postawili sobie za zadanie nie tylko zdigitalizowanie, opisanie i udostępnienie interesujących polskich materiałów dotyczących badań codzienności w naszym kraju, ale również zrekonstruowanie tradycji polskich studiów nad codziennością. W tym celu, jako zespół badawczy, w latach 2015-2016 przeprowadziliśmy 30 wywiadów pogłębionych z ekspertami. W pierwszych tego rodzaju rozmowach wzięli udział naukowcy, którzy już na etapie składania wniosku grantowego wsparli nasz projekt – profesorowie: Elżbieta Tarkowska, Barbara Fatyga oraz Rafał Drozdowski. Następnie przeprowadziliśmy kwerendę biblioteczną, w której

¹ Grant „Archiwum Badań nad Życiem Codziennym” uzyskał dofinansowanie w latach 2014-2019 w ramach Narodowego Programu Wspierania Humanistyki (program MNiSW).

przeszukiwaliśmy przede wszystkim zasoby Biblioteki Narodowej, w celu zidentyfikowania prac interesujących z punktu widzenia badań codzienności. Opierając się na wynikach kwerendy oraz kierując się sugestiami ekspertów, z którymi już rozmawialiśmy, do kolejnych wywiadów zapraszaliśmy przede wszystkim tych badaczy, którzy jawili się jako istotni dla określonych nurtów i tradycji refleksji nad codziennością. Można zatem powiedzieć, że zastosowaliśmy celowy dobór rozmówców, posługując się swoistą wersją metody kuli śniegowej. Ponadto, zwracając się z prośbą o spotkanie do wybitnych specjalistów, braliśmy pod uwagę to, by reprezentowane były różne instytucje i ośrodki akademickie w Polsce. Ze względu na ograniczoną liczbę wywiadów przewidzianych w granicy, rozmowy prowadziliśmy przede wszystkim z badaczami zajmującymi się socjologią, antropologią i historią. Choć – jak jeszcze wielokrotnie będziemy to podkreślać w niniejszej publikacji – mamy świadomość, że refleksja nad codziennością ma charakter interdyscyplinarnej i angażuje również przedstawicieli innych nauk społecznych (np. geografii społecznej, ekonomii, kulturoznawstwa czy psychologii), to jednak w wybranych przez nas trzech dyscyplinach badania nad codziennością wydają się najbardziej zaawansowane. Nie bez znaczenia był dla nas również fakt, iż socjologia, antropologia i historia codzienności pozostają ze sobą silnie powiązane².

Podtytuł naszej publikacji brzmi „Rozmowy (nie)codzienne”, ponieważ, chociaż same wywiady poświęciliśmy badaniom codzienności, potoczności czy powszedniości, grono specjalistów, które udało nam się zebrać, było naprawdę wyjątkowe, a więc niecodzienne. Eksperci, z którymi przeprowadziliśmy wywiady, to często nestorzy polskiej nauki, autorytety w swojej dziedzinie (m.in. nieżyjący już, niestety, w chwili oddawania niniejszej książki do druku, profesor Elżbieta Tarkowska i profesor Jerzy Szacki), niekiedy od lat zajmujący się tematami związanymi z codziennością. Wielu cennych informacji udzielili nam również badacze codzien-

² O tym, że warto zestawiać ze sobą właśnie te trzy dyscypliny i zadbać o wymianę doświadczeń pomiędzy nimi, piszą m.in. Fatyga (1999: 21), Tarkowska (2009: 96) i Sztompka (2008: 49).

ności z młodszych pokoleń, dzięki publikacjom których ten nurt studiów rozwija się dzisiaj w Polsce tak prężnie. Wreszcie istotne wskazówki, chociażby na temat prac do tej pory niepublikowanych, a będących cennymi materiałami dotyczącymi polskich badań codzienności, uzyskaliśmy od archiwistów i redaktorów czasopism. Warto zwrócić przy tym uwagę, jak ciekawa jest perspektywa tej ostatniej grupy – osób, które od wielu lat mają możliwość śledzenia trendów w zakresie podejmowanej przez autorów tematyki artykułów – tak publikowanych, jak i z różnych powodów w poprzednich latach i obecnie odrzucanych.

Wywiady przeprowadziliśmy z następującymi osobami (w kolejności alfabetycznej): Marią Baltaziuk, Zbigniewem Benedyktowiczem, Błażem Brzostkiem, Wojciechem J. Bursztą, Rafałem Drodowskim, Barbarą Fatygą, Bronisławem Gołębiowskim, Katarzyną Kaniowską, Barbarą Klich-Kluczewską, Jerzym Kochanowskim, Marcinem Kruszyńskim, Jackiem Kurczewskim, Andrzejem Kwileckim, Stanisławem Lisieckim, Piotrem Łukasiewiczem, Mirosławą Marody, Adamem Mrozowickim, Januszem Muchą, przedstawicielami Archiwum Danych Jakościowych Instytutu Filozofii i Socjologii PAN (Hanną Palską, Piotrem Filipkowskim i Maciejem Melonem), Tomaszem Rakowskim, Anną Rębowską, Katarzyną Stańczak-Wiślicz, Ludwikiem Stomma, Rochem Sulimą, Różą Sułek, Jerzym Szackim, Piotrem Sztompką, Małgorzatą Szpakowską, Elżbietą Tarkowską oraz Wielisławą Warzywodą-Kruszyńską.

Jesteśmy świadomi, że nie udało nam się porozmawiać choćby z większością badaczy znaczących dla naukowego zainteresowania codziennością w Polsce. Nie zawsze było to jednak możliwe – czy to ze względów zdrowotnych respondentów, czy też z powodu ograniczeń czasowych i budżetowych projektu. Mimo wszystko głosy tych 30 ważnych dla polskiej refleksji nad codziennością postaci wydają się nam na tyle interesujące i istotne, że postanowiłyśmy przedstawić je na łamach niniejszej książki. Słowa naszych interlokutorów – za ich zgodą – są przytaczane jako cytaty z przeprowadzonych wywiadów. Dostarczają zatem często charakterystycznego dla języka mówionego barwnego (czasem pełnego humoru, a czasem emocji),

odautorskiego komentarza do opisów procesów przemian zachodzących w polu nauk społecznych i humanistycznych w związku z wyłanianiem się i rozwojem badań nad codziennością w Polsce.

Celem tej książki nie jest wyczerpujące przedstawienie inspiracji teoretycznych dla studiów nad codziennością czy omówienie wszystkich polskich badań, które można by określić tą nazwą. Takiego monograficznego opracowania ciągle jeszcze brakuje na polskim rynku. Ciekawe informacje można znaleźć w wartościowych publikacjach m.in.: Elżbiety Tarkowskiej (2009), Elżbiety Hałas (2009), Tomasza Szaroty (1996), Dobrochny Kałwy (2012) czy Pawła Łuczeczki (2006). W niniejszej książce postaramy się za to przedstawić, które z tradycji i podejść teoretycznych oraz empirycznych jawią się naszym rozmówcom – kilkudziesięciu wybitnym naukowcom i specjalistom w tej dziedzinie – jako najistotniejsze dla rozwoju badań nad codziennością w Polsce. Analizując ich wypowiedzi, w pierwszym rozdziale książki zarysujemy trzy główne czynniki, które przyczyniły się do wyłonienia polskich studiów nad codziennością. Następnie w kolejnym rozdziale zwięźle przedstawimy losy historii codzienności, antropologii codzienności i współczesności oraz socjologii codzienności, uwzględniając przy tym wspomniane przez naszych respondentów inspiracje teoretyczne. W trzecim rozdziale książki, zatytułowanym „Badania codzienności w Polsce”, opiszemy, jak eksperci, z którymi rozmawialiśmy, definiują codzienność i jakie tematy uznają za charakterystyczne dla naukowej refleksji nad nią. Przedstawimy metody badawcze, które są przez nich uznawane za charakterystyczne, ale też i najważniejsze dla zgłębiania codzienności. Następnie zaprezentujemy poglądy badanych na temat instytucjonalizacji studiów nad codziennością w Polsce. Monografię kończy rozdział opisujący bilans zagrożeń i korzyści, jakie zdaniem ekspertów niesie uprawianie tego rodzaju refleksji.